Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

№ 2

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo‘jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko‘rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Google Scholar

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Elektron nashr. 646 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 29-fevralda ruxsat etildi.

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:
Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:
Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Ilm-fanga baxshida umr 8
Baxtiyor Islamov

Kichik biznesni rivojlantirishda "yashil" iqtisodiyotni keng tatbiq qilishning ahamiyati 10
Gulnora Abdurahmonova Kalandarovna, Sanjar Baxodirovich G'oipnazarov

Brand Capital as a Determinant of Institutional Prestige and Student Choice in the Higher Education System ... 16
Zufarova Nozima Gulamiddinovna

Inson va atrof-muhit dialektikasi: nomutanosiblik ko'rsatkichlari va ekologik muammolar 24
Butaboyev Maxammadjon Tuychiyevich, Maxmudov Nosir Maxmudovich

Yashil budjetlashtirish va uni O'zbekistonda joriy etish istiqbollari 30
Meyliev Obid Raxmatullayevich, Gofurova Kamola Xayrulla qizi

Iqtisodiyotda ta'lim va fan integratsiyasining asosiy yo'nalishlari 35
Yormatov Ilmidin Toshmatovich

Transport vositalari va yo'llar turizm transport infratuzilmasini rivojlantirishning muhim omilidir 39
Agzamov Shaxboz Akmalovich

Bank xizmatlarini raqamlashtirish orqali samaradorligini oshirish 44
A. X. Salamov

Biznes-reja baliqchilik xo'jaligi rivojlanishi uchun asos sifatida 48
Dosmuratova Shaxista Kengashovna

Mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi va uning lizing munosabatlari rivojlanishi bilan bog'liqligi 55
Axmediyeva Aliya Toxtarovna

Turizmni rivojlantirish imkoniyatlari 63
Ziyadullayev Ilhom Narkabilovich

Tijorat banklari depozit operatsiyalari samaradorligini oshirish muammolari va ularni bartaraf etish yo'llari 67
Shamsiyev Nodir Muratovich

Hududlarni rivojlantirishda xorijiy investitsiyalarning samaradorligini oshirish masalalari 72
Shagazatov Oybek bahodirovich

Hududlar biznes muhitini rivojlantirish va samarali boshqarish yo'nalishlari 76
Davlatov Sanjar Abdimannonovich

Ijtimoiy rivojlanish xulq-atvor paradigmasida yoshlarning tadbirkorlik faoliyatini tartibga solishning nazariy asoslari 80
Mirzatov Baxtiyor Toxirovich

Korxonalar innovatsion faoliyatida raqamli transformatsiyaning muhim yo'nalishlari 84
Yuldasheva Kamola Miraliyevna

O'zbekistonda agroturizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish (Buxoro viloyati misolida) 89
Yoriyeva Farangiz Murodillayevna

Innovatsion tadbirkorlik muhitini kompleks baholashda xalqaro tashkilotlar tajribasi 94
Nazarova Umida Avazovna

Turizm faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish samaradorligini oshirishning ayrim usullari 98
Mirzaxodjayev Alisher Botirovich

Globallashuv sharoitida transchegaraviy suv resurslardan samarali foydalanishni boshqirish 103
Mirzayev Musurmon Umidullayevich

Surxondaro viloyati iqtisodiyotida kichik biznes va tadbirkorlikning o'rni va ahamiyati 108
Fayziyeva Aziza Azamat qizi

Ta'lim muassasalarida xarajatlarni moliyaviy nazorat etishning samaradorligi tahlili 113
Eshonqulov Davlatjon Rajabboyevich

Ta'minot zanjirini boshqarishda transport logistikasi usullarini takomillashtirish 119
Zoxidova Nazokat Berdimurot qizi

Blokcheyn texnologiyasida xavfsizlik masalalari 123
Mamadiyarov Zokir Toshtemirovich

Развитие цифровой трансформации банковского сектора Республики Узбекистан 129
Абдурахманова Матлуба Махамадаминовна

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Asosiy fondlarni hisoblash va baholash usullarini takomillashtirish istiqbollari....135
Rixsimbayev Odiljon Qobiljonovich

Marketingda tovar harakati tizimini optimallashtirish va modellashtirish....141
Sherzod Xolmurodovich Pardayev, Kamola Abdujabborovna Pardayeva

Iqtisodiy rivojlanish uchun strategik taqsimlash strategiyalari:
Investitsion Fond Portfellarning qiyosiy tahlili....148
Sultonboeva Munira bahodirovna

Soliq munosabatlarining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati: ilmiy-nazariy qarashlar....154
Axrorov Zarif Oripovich, Saidmurodov Feruz Sodiqjon o'g'li

Взаимосвязь инвестиционной стратегии с оценкой эффективности инвестиционного проекта....159
С. С. Алиева, А. Назаров

Erkin iqtisodiy zonalarning faoliyati va boshqaruv mexanizmini takomillashtirish....167
Sheraliyeva Saida Azatovna

Xizmat safari xarajatlari hisobining huquqiy asoslari....170
Ergashev Sarvar Xudoynazarovich

Инклюзивное образование и его особенности....175
Зайнутдинова Умида Джалоловна

Jismoniy shaxslarning mol-mulk va yer soliqlarini hisoblash va undirish samaradorligini oshirish yo'llari....179
Qurbonov Muxiddin Abdullayevich

Mamlakatda soliq qarzdorligi vujudga kelishining asosiy sabablari va ularni qisqartirish yo'llari....184
Hakimov Ulug'bek Furqat o'g'li

Mulk qiymatini baholash tushunchasi, baholash obyektlari, baholanadigan qiymat turlari....188
Izbosarov Boburjon Bahriddinovich, Yoqubboyev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li

O'zbekistonda sug'urta xizmatlarining zamonaviy transformatsiyasi....193
G. Adilova

Biznes subyektlarida samaradorlik masalalarini o'yinlar nazariyasi usuli bilan baholash....197
Mardiyev Nurali

Yengil sanoatda "lean production" konsepsiyasini tatbiq etishning amaliy jihatlari....203
Yaxyayeva Inobat Karimovna

Soliq salohiyatini baholash usullari va ularning tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga ta'siri tahlili....207
Borotov Sharofiddin Jumaqul o'g'li

Ko'chmas mulk bozorini baholashning institutsional asoslari....213
Ishonqulov Nizamjon Fayzullayevich

Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm xizmatlarini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari....221
Amriyeva Shaxzoda Shuxratovna

O'zbekistonning bank-moliya tizimi hamda unda Islom moliyasi
instrumentlarini jalb etishdagi joriy tendensiyalar....226
Eshimov Alisher Dusmurodovich

Tashqi savdoda notarif usullarni qo'llashning iqtisodiy oqibatlarini aniqlash
metodologiyasi (rivojlangan davlatlar tajribasi)....234
Norqobilov Akobir Iso o'g'li

Reklama xizmatlari va uning subyektlar samaradorligini oshirishdagi imkoniyatlari....240
Rabbimov Elbek Abdulloyevich

Ijtimoiy siyosatni amalga oshirishda sog'liqni saqlash tizimini moliyalashtirish asoslari....245
Imonqulov Nuriddin Qo'shmon o'g'li

Tijorat banklari biznes ekotizimini rivojlantirishning nazariy asoslari....250
Shoymardonov Orziqul Jo'ra o'g'li

Majburiy tibbiy sug'urtaning vujudga kelishi va o'ziga xos xususiyatlari....256
Kenjayev Soxib Sayfiyevich

O'zbekiston Respublikasida zamonaviy soliq ma'murchiligini joriy etish orqali budjet-soliq siyosati
samaradorligini yanada oshirish....260
Yuldasheva Shaxnoza Xojiakbar qizi

Jahon iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida derivativlar bozorining roli....266
Shokirov Mirkamol Mirolim o'g'li

Boshqaruv hisobida mas'uliyat markazlarini tashkil etish masalalari....274
Sobirov Otabek Olimjonovich

Davlat moliyasini boshqarishda moliyaviy nazorat usullaridan samarali foydalanish yo'llari 277
Kultayev Farxod Shavkatovich

Tijorat banklari foydasi va rentabillik ko'rsatkichlariga ta'sir etuvchi omillar tahlilini takomillashtirish 281
Normo'minov Temurbek Sheraliyevich

O'zbekiston Respublikasida tijorat banklari aktivlar sifatini oshirish yo'llari 284
To'ychiyev Otabek Shamshiyevich

Venchur kapitalining mohiyati va O'zbekistonda venchur tizimini rivojlantirishning institutsional asoslari 288
Tadjibayeva Nigora Gulomjonovna

Innovatsiyalar: zamonaviy iqtisodiyot uchun innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash zarurati 293
Malikova Dilrabo Muminovna, Tursunov Jahongir Ulug'bek o'g'li

Budjet daromadlarining shakllanishida egri soliqlarning ta'sirini ko'p omilli ekonometrik modellashtirishda tahlil qilish 297
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi

Aksiyadorlik jamiyatlarida investitsion jozibadorlikni oshirish yo'llari 302
Abdullayev Boburjon Akbaralievich

Barcha tadbirkorlik subyektlariga teng raqobat sharoitini yaratishda soliq imtiyozlarining o'rni 306
Akbarov Akmalxon Akrom o'g'li

Hisob siyosati va unda biologik aktivlar hisobini yoritib berish tartibini takomillashtirish 310
Mirzayeva Nargiza Batirovna

Talabalarning oilali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy baholashda yangicha yondashuv 314
O. U. Shomurodov, A. A. Suyarov, Z. U. Uroqov, J. S. Urazov, A. T. Ablahatov

Ways to Use the Experience of Foreign Countries in Creating a Beneficial Business Environment for Entrepreneurship And Improving Taxation 319
Mukhlisa Ikramova

Aholi turmush darajasini oshirishda moliyaviy savodxonlikning o'rni va iqtisodiy rivojlanishga ta'siri 325
Yusupov Muhammadali Soxib o'g'li, J.D. Xojiyev

Temir yo'l sanoat korxonalarida ijtimoiy-mehnat munosabatlarini boshqarish bo'yicha xorijiy tajriba 329
Kadirova Sharofat Amonovna

Механизм внедрения аутсорсинговой деятельности в АО "Ўзтемирйўлйўловчи" 332
Н. Э. Кахарова

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish investitsiyalarni jalb qilishda xorijiy mamlakatlar tajribasi 337
Sharipov Bobur Anvar o'g'li

"STEKLOPLASTIK" MJCHning bozordagi strategik holatini tahlil qilish 342
Musyeva Shoira Azimovna

Agrar sektorda ekologik toza mahsulotlarni ishlab chiqarishning nazariy masalalari 348
M. Sh. Nazarova, Z. S. Kazakova

Methodological Foundations of Bank Lending and Classification of Factors Affecting the Features of Obtaining Loans 353
Raxmanova Laylo bahodirovna, A. Karimova

Agrosanoat klasterlarda tovar-moddiy zaxiralar samaradorligiini KPI orqali baholash uslubiyati 357
Toshpo'latov Azizbek Shermuxamadovich

Faol tadbirkorlar faoliyatida kambag'al oilalarni iqtisodiy-ijtimoiy holatini yaxshilash imkoniyatlari 362
Salamov Ibrohim, Nazarova Maryam Sharifovna, Kazakova Zulayxo Saloxiddinovna, Jonibekov Faxriddin Beknazarovich, Kudratov Rizo Turdibayevich, Ulmasova Oygul Baxtiyorovna, Xamdamova Nasiba Ablakulovna, Xudayberdiyeva Ma'rifat Umarovna

Xo'jalik yurituvchi subyektlar strategiyasi tahlilining o'ziga xos xususiyatlari 369
Tursunova Shaxnoza Farxod qizi

Процессы цифровизации АО "Hududgazta'minot" 373
Хусанов Кахрамон Нишонович

O'zbekistonda aholi turmush darajasini oshirish yo'llari 378
Abdullayeva Madina Kamilovna, Eldorbekov G'ofurbek Iskandarbek o'g'li

Aholi farovonligini oshirishda tadbirkorlik subyektlari uchun kredit tizimini takomillashtirish mexanizmi 381
Bobayev Isroiljon Abdinabiyevich

Mamlakatga jalb qilingan xorijiy kapitalning tovarlar va xizmatlar importi salohiyatiga ta'sirini ekonometrik modellar bilan baholash 386
Saydullayev Azamat Jo'raqul o'g'li

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

O'zbekistonda bank xizmatlari raqobatbardoshligini baholash mazmuni va o'ziga xos xususiyatlari 394
Sh. Madraimov

Kapital bozorida sug'urta kompaniyalar institutsional investor sifatida 397
Xasanova Lola Mamasharifovna

Yangi O'zbekiston strategiyasida institutsional islohotlarni yanada chuqurlashtirish va ko'p funksiyali raqamlashtirishning ilmiy asoslari 400
B. B. Berkinov

O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari orqali jinoiy yo'l bilan olingan daromadlarni legallashtirish mexanizmlari 409
G'afurov Umidjon Bahodir o'g'li

Rivojlangan mamlakatlarda keksa fuqarolarning bandligini oshirish kam ta'minlangan aholi qatlamini qo'llab-quvvatlash usuli sifatida (Yaponiya tajribasi misolida) 413
Karimov Bekzodjon Ilxomovich

Tashqi savdoni oshirishda boj-tarif siyosatini takomillashtirish mexanizmlari 420
Pardayev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li

Финансы или корпоративные финансы 426
Уринов Бобур Насиллоевич

In Ensuring Economic Development in the Country Green Economy and its Features 432
Akhunova Shakhistakhon Nomonjanovna, Abdusattorova Mokhirabonu Abdugoppor kizi

Tijorat banklarining investitsiya faoliyatini rivojlantirish yo'nalishlari 437
Jo'rayev O'ktam Panji o'g'li

Сокращение уровня бедности в Узбекистане 443
Амирджанова Ситора Суннат кизи

Paxtachilik sohasida ishlab chiqarish jarayonlari samaradorligini oshirishning innovatsion yechimlari va uning foydaga ta'sirini baholash 448
S. B. Inoyatov

Tijorat banklarida muammoli kreditlar bilan ishlash amaliyotidagi muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari 453
Maxmudov Rahimjon Hamid o'g'li

Mahalliy budjet daromadlarining nazariy va ilmiy asoslari 460
Ollokulova Feruza Mansurovna

Kambag'allikni qisqartirish – aholi turmush farovonligini ta'minlashning muhim omili 463
Usmanov Baxodir Baxtiyorovich

Raqamli marketingni rivojlantirish zaruriyati 469
Xalmuxamedova Zeboxon Babaxanovna

Tijorat banklari o'rtasidagi raqobatni rivojlantirish orqali fond bozorida aksiyalar narxini barqarorligini ta'minlash istiqbollari 473
M. Yuldosheva

Konchilik sanoati korxonalarida innovatsion faoliyatni rivojlantirish mexanizmlarining ilmiy-nazariy asoslari 480
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna

O'zbekistonda banklar moliyaviy xizmatlari va ular sifatining amaldagi holati tahlili 487
Mirzayev Mirza Abdullayevich

Oliy ta'lim muassasalarining iqtisodiy samaradorlikning raqobatbardoshligini instituttsional tahlil qilish mexanizmi 492
Saydullayeva Saodat Abdumajidovna

Integrasiya sharoitida to'qimachilik sanoatining rivojlanishi 499
Ziyayeva Muhtasar Mansurdjanovna

Auditorlik tekshiruvini tashkil etish va o'tkazish jarayonlarini takomillashtirish 503
Karamatova Noiba Husnitdinovna

Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashning nazariy jihatlari 510
Mamatov Mamajan Axmadjonovich

Экономическое сознание и экономическое мышление: теоретический анализ 517
Пардаев Мамаюнус Каршибаевич, Мухаммедов Мурод Мухаммедович

O'zbekiston respublikasi tijorat banklari tomonidan qurilish korxonalarini kreditlashni takomillashtirish yo'llari 522
Sultanov Baxram Begdullayevich

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Роль искусственного интеллекта в современных технологиях медиаобразования в высших учебных заведениях 526
Самигова Гуландом Абдужаббаровна

Talabalarga moliyaviy yordam dasturlari va ularning ta'lim sifatiga ta'siri 534
Mirzayeva Muhlisa Ubaydullo qizi

Mintaqaviy investitsion jozibadorlik va investitsion siyosat: nazariy talqin 539
Muminov Akmal Tulkunovich

Mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida oliy ta'lim tizimining ta'siri 543
Nasimov Adiz Azamat o'g'li, Baxtiyorova Jasmina Jasurovna, Axrorov Zarif Oripovich

Respublikada fermer xo'jaliklarga xizmat ko'rsatishni rivojlantirish va agroxizmatlar bozorini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash imkoniyatlari 548
Shukurov Ilxom Safarboyevich

Turli mamlakatlarda oliy ta'limni moliyalashtirish yo'llari 555
Umarova Moxigul Maxmayunus qizi

Dehqonchilikni innovatsion asosda rivojlantirishning xorijiy tajribasi 560
Yuldashev G'iyos Turabekovich

Tijorat bank xizmat turlarini islomiy bank xizmatlari orqali rivojlantirish istiqbollari 564
Bayjanova Gozzal Sarsengaliyevna

Qishloq xo'jaligi mahsulotini baholash va hisobga olishning uslubiy jihatlarini takomillashtirish 570
Boltayev Abror Sayitmuradovich

Секреты интересного урока в начальной школе 577
Гараева Олеся Владимировна

Iqtisodiyotni barqaror rivojlanishda yashil iqtisodiyotning o'rni 580
Ibragimova Gulchehra Toxirovna

Mahsulot va xizmatlarni raqamli transformatsiyasini amalga oshirish algoritmi 584
Kucharov Abrorjon Sobirjanovich, Bobojonov Azizjon Babaxanovich, Abdurakhmonov Abdumalik Abdurashidovich

O'zbekiston Respublikasining soliq tizimi mamlakatda yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirish vositasi sifatida 591
Nabiyev Feruz Nurmurodovich

Fundamentals of Innovative Management and its Organizational Control 597
Akramova Aziza Abduvohidovna, Maqsudov Bunyod Abdusamatovich

Moliyaviy menejment tizimini rivojlantirishda raqamli marketingdan foydalanishning afzalliklari 602
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich

Оценка экономической эффективности использования фотоэлектрической тепловой установки 606
Жураев Ислом Рахматович, Юлдошев Исроил Абриевич, Жураева Зухра Исламовна

Ilmiy darajali kadrlar tayyorlash sohasida xalqaro tajriba 612
Fazliddinov Shohruh Shamsiddinovich

Turizm infratuzilmasi va uning tarkibiy tuzilishi 619
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li

Oliy ta'lim xizmatlari bozorining rivojlanishi sabablari 623
Abdukadirova Kamola Azimovna

Mintaqada turizm sohasini rivojlantirishda xorijiy mamlakatlar tajribalari 627
Isomiddinov Inomjon Qurvonali o'g'li

Ichki turizmni rivojlantirish bo'yicha infrastruktura holati 634
Dehqonov Burxon Rustamovich

Soliqqa tortish maqsadida kadastr qiymatlarini aniqlash mexanizmlarini takomillashtirish yo'llari 640
Kamilov Abror Anvarovich

MINTAQADA TURIZM SOHASINI RIVOJLANTIRISHDA XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBALARI

Isomiddinov Inomjon Qurvonali oʻgʻli
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti doktoranti

Annotatsiya: Maqolada mintaqalar turizmini rivojlantirishda katta xalqaro tajribaga ega boʻlgan mamlakatlarning turizm sohasini boshqarish va tashkil qilish borasida amaliyotda keng qoʻllayotgan chora-tadbirlari tahlil qilingan. Respublika yalpi ichki mahsulotida turizm va xizmatlar sohasining ulushini oshirish, mamlakatdagi istiqbolli hududlarni “oʻsish qutblari” sifatida rivojlantirish masalalariga e’tibor qaratiladi.

Kalit soʻzlar: mintaqa, turizm, ekoturizm, rekreatsiya, viza, bojxona, ziyorat, turistik oqim, infratuzilma, davlat-xususiy sherikchilik, erkin turistik zona, diversifikatsiya, transport, ichki turizm.

Abstract: The article analyzes the measures that are widely used in practice in the management and organization of the tourism industry by countries with extensive international experience in the development of regional tourism. Attention will be paid to the issues of increasing the share of tourism and services in the gross domestic product of the country, developing the promising areas of the country as "growth poles".

Key words: region, tourism, ecotourism, recreation, visa, customs, pilgrimage, tourist flow, infrastructure, public-private partnership, free tourist zone, diversification, transport, domestic tourism.

Аннотация: В статье анализируются меры, широко используемые на практике в управлении и организации туристической отрасли странами, имеющими большой международный опыт развития регионального туризма. Внимание будет уделено вопросам увеличения доли туризма и услуг в валовом внутреннем продукте страны, развитию перспективных территорий страны как “полюсов роста”.

Ключевые слова: регион, туризм, экотуризм, рекреация, виза, таможня, паломничество, турпоток, инфраструктура, государственно-частное партнерство, свободная туристская зона, диверсификация, транспорт, внутренний туризм.

KIRISH

Xalqaro turizm jahon iqtisodiyotining eng yirik sektoriga aylanib bormoqda.

Jahon mamlakatlarida kuzatilayotgan tabiiy, iqtisodiy va siyosiy inqirozlarga qaramay Covid-19 pandemiyasigacha boʻlgan soʻnggi 10 yil mobaynida xalqaro turistlar soni jadal sur’atlarda oʻsib bordi. Butun jahon turizm tashkilotining (BTT) ma’lumotlarida xalqaro turistlar soni 1950-yilda 25 million kishini tashkil qilgan boʻlsa, bu koʻrsatkich 1980-yilda 278 millionga, 2000-yilda 674 million kishiga, 2016-yilga kelib esa 1 milliard 235 million kishiga yetganini kuzatish mumkin.

Statistik ma’lumotlar shuni koʻrsatadiki, 2019 yilda turistlar soni butun dunyo boʻyicha 1 milliard 500 million kishiga yetib, 2018-yilga nisbatan 4 foizga oʻsgan. Biroq bu koʻrsatkich 2017-2018-yillarga (+6) nisbatan biroz pastroq hisoblanadi. Bunga sabab sifatida Brexit, dunyodagi birinchi turistik kompaniya hisoblanuvchi Thomas Cook'ning inqirozi kabi omillarni koʻrsatish mumkin. Shunindek, Jahon mamlakatlaridagi geosiyosiy va ijtimoiy vaziyatning keskinlashuvi, global iqtisodiyotning pasayishi ham turizm sohasidagi oʻsish sur’atini kamayishiga olib keldi. Jahon mintaqalari boʻyicha turistik oqim koʻsatkichlarini ijobiy baholash mumkin. Xususan, jahon koʻrsatkichiga nisbatan oʻsish boʻyicha Yaqin Sharq mintaqasi (+8), Osiyo va Tinch okeani (+5), Yevropa va Afrika (har ikkalasiga +4) hamda Amerikaga xalqaro tashriflar (+2) foizga oshgan. Yaqin Sharq mintaqasida geosiyosiy vaziyat oʻta murakkab boʻlishiga qaramasdan turistlar oqimida oʻsish kuzatilgan. Amerika va Yevropa sohadan eng koʻp daromad oluvchi hamda turistlar tashrifi boʻyicha yetakchi mintaqalar sifatida koʻp yillardan buyon tan olinadi. 2019-yilda 743 million xorijiy sayyohlar Yevropa mamlakatlariga tashrif buyurgan. Bu koʻrsatkich Jahon sayyohlik bozorining 51 foizini tashkil qiladi. Mazkur xalqaro tashkilotning statistik ma’lumotlariga koʻra, 2019-yil sayyohlarni qabul qilish boʻyicha Fransiya, Ispaniya va AQSH davlatlari yetakchilik qilmoqda. 2019-yilda Fransiyaga 90 milliondan ortiq sayyoh tashrif buyurgani aytilgan. 2020-yilda sayyohlar

TARAQQIYOT ПРОГРЕСС PROGRESS

eng ko'p tashrif buyuradigan joylar sifatida Olimpiya o'yinlari o'tkaziladigan Tokio va Exro-2020 butunjahon ko'rgazmalari namoyish qilinadigan Dubay shaharlari taxmin qilingan edi [26]. Biroq Covid-19 pandemiyasining salbiy ta'siri natijasida 2020-yilda butun dunyo bo'yicha sayohat qilganlar soni 381 million kishini tashkil qildi. Bu ko'rsatkich 2019-yilga nisbatan 74 foizga kam ekanligi kuzatildi.

Jahon sayyohlik va turizm kengashi tatqiqotlari shuni ko'rsatadiki, jahon yalpi ichki mahsulotining 10,4 foizi 185 ta mamlakatni o'z ichiga oluvchi 25 ta mintaqada turizm xizmatlari orqali yaratilar ekan. Dunyo mamlakatlarida turizm sohasida band bo'lgan kishilar 319 million kishini tashkil qilib, jami bandlikning 10 foizi turizm vakillari ulushiga to'g'ri keladi. Butunjahon turizm tashkiloti tomonidan bozor iqtisodiyotiga o'tish sharoitida mintaqalarni turizm sohasiga ixtisoslashtirish va aholini turizm sanoatida band qilish bo'yicha dunyo mamlakatlarida bir nechta ilmiy tadqiqot ishlari va ko'plab loyihalar amalga oshirilmoqda.

TADQIQOT METODLARI

Maqolada turizmni rivojlantirish bo'yicha xorijiy davlatlarning ilg'or tajribalari o'rganildi. Turizm bo'yicha rasmiy statistik ma'lumotlardan foydalanildi. Tadqiqotda nazariy mushohada, tizimli yondashuv, kuzatish, umumlashtirish, qiyosiy tahlil, sintez kabi usullar qo'llanildi.

NATIJALAR VA MUNOZARA

Turizm sohasini rivojlantirishda ko'p yillik tajribaga ega bo'lgan mamlakatlar misolida turizmni boshqaruv usullari tahlil qilindi. Ulardagi faol investitsiya siyosati, sohada innovatsion texnologiyalarni qo'llanilishi hamda malakali kadrlarni tayyorlashdagi tajribalarini mamlakatimiz iqtisodiyotiga mos keluvchi jihatlarini qo'llash nazarda tutilgan. Maqolada turizm turlari va salohiyatli mintaqalarning infratuzilma obyektlari bilan o'zaro mutanosibligi hamda ulardan samarali foydalanish masalalari tadqiq etilgan. Bugungi kunda Markaziy Osiyo mintaqasi uchun muhim bo'lgan yagona "erkin turistik zona"ni tashkil qilish, o'zaro turistlar almashinuvida umumiy viza tizimini yo'lga qo'yish mexanizmi xaqida so'z yuritiladi.

MATERIALLAR

Yu.A. Vedenin tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda, Xalqaro miqyosdagi turistik loyihalarga Kaliforniya shtati Napa vodiysidagi vino turizmi klasterini, Avstraliyaninng Kvinslend shtatidagi ekoturistik klasterni, Meksikadagi Kankun oromgohi klasterini, Indoneziyadagi Bali oroli klasterlarini misol qilib keltiradi. Turistik zonalarda davlat va tadbirkorlik subyektlari o'zaro mustahkam integratsiyalashuv jarayoniga kirishadi. Xususiy sektor vakillari va xorijlik investorlarga zaruriy imtiyozlar yaratiladi. Jahon tajribasida mintaqalarni rivojlantirish strategiyasining shakllanishi uzoq muddatli maqsadli yo'nalishlarni ham vertikal tarzda (alohida hududlar, viloyatlar, mamlakatlar), ham gorizontal tarzda (alohida olingan sohalar va iqtisodiyot tarmoqlari) o'zaro bog'lanishini ko'zda tutadi. Bunday sharoitda tadbirkorlik subyektlari va mahalliy hamjamiyatlarning manfaatlarini ham hisobga olish zarur.

Xalqaro amaliyotda turizmni rivojlantirishni davlat tomonidan tartibga solishning 3 ta muhim yondashuvi mavjud:

1. Birinchi yondashuvga ko'ra bozor iqtisodiyoti tamoyillari asosida mahalliy turizmni (xizmat ko'rsatish subyektlari tomonidan) rivojlantirish masalalarini hal qilishni o'z ichiga oladi. Bunda zamonaviy infratuzilma obyektlari, turistlar xavfsizligi, bank, sug'urta va tibbiy xizmatlarning yuqori darajasi katta ahamiyatga ega. Pivojlangan mamlakatlarda turli o'lchamdagi xususiy kompaniyalar turizmga bevosita yoki bilvosita xizmat ko'rsatishda ustunlik qiladilar. Bunday yondashuvda mamlakatning turistik jozibadorligini oshirish, turistik mahsulotlarni jahon bozorida sotish hamda targ'ibot qilish yirik turistik kompaniyalar tomonidan amalga oshiriladi. Davlat tomonidan turizmni nazorat qilish va uni tartibga solish bo'yicha hech qanday rasmiy organ faoliyat olib bormaydi. Dastlab bunday model 1997-yilda AQSHda ishlab chiqilgan bo'lib, davlatni turizmga aralashuvi rasman bekor qilingan.
2. Ikkinchi yondashuvga ko'ra, mamlakatda turizmni rivojlantirish katta vakolat va moliyaviy resurslarga ega bo'lgan maxsus davlat boshqaruv organi orqali amalga oshiriladi. Bu organ mamlakatda turizmni rivojlantirishda milliy turistik mahsulotlar yaratish, turizm infratuzilmasini bunyod etish, xorijiy investitsiyalarni turistik hududlarga jalb qilish, kichik va o'rta biznesni rivojlantirish hamda turistlar xavfsizligini ta'minlash kabi mas'uliyatlarni oladi.

Bu kabi yondashuv rivojlanayotgan yoki o'tish davri iqtisodiyotiga ega bo'lgan mamlakatlar Turkiya, Bolgariya, Misr kabi davlatlarga to'g'ri keladi. Xususan, O'zbekiston ham shular jumlasidandir.

3. Uchinchi yondashuvda turizmni davlat tomonidan tartibga solinishi ko'p funksional vazirliklar zimmasiga yuklanadi. Masalan, Fransiya Iqtisodiy siyosat vazirligi, Germaniyada Iqtisodiyot vazirligi, Rossiyada Iqtisodiy rivojlanish va savdo vazirligi va boshqalar.

Mazkur vazirliklar turizmni hududlarda rivojlantirishning tashkiliy bo‘limlari, huquqiy-me’yoriy asoslari, milliy turistik mahsulotlarning targ‘iboti va xaridi bilan shug‘ullanadi. Mamlakat turistik mahsulotlarini chet ellarda faol targ‘ib qilish orqali turistlar oqimini jalb qilishni Buyuk Britaniya tajribasida ham yaqqol kuzatish mumkin. 1969-yilda tashkil qilingan Buyuk Britaniya Turizmni rivojlantirish boshqarmasining ham eng asosiy vazifasi Britaniya turistik mahsulotlarini xorij mamlakatlarida reklama qilish hisoblanadi. Boshqarma tomonidan matbuot, radio, televideniye va internet orqali turistik mahsulotlar reklamasi, xalqaro turizm bo‘yicha marketing va maslahatlar taqdim etib boriladi. Shuningdek, xorij mamlakatlarida xalqaro konferensiyalar va yarmarkalar tashkil qilinadi. Tashkilotda jami 300 nafar xodim ishlasa, shundan 30 foizi London va mintaqaviy markazlarda faoliyat olib boradi. Qolgan qismi esa chet elda mamlakat turistik mahsulotlarini reklama qilish va sotish bilan shug‘ullanadi.

Mamlakatlar yalpi ichki mahsulotida turizm va xizmatlar ulushini oshirish, turizmda aholi bandligini ta’minlash, shahar va qishloqlar infratuzilmasini turizmga moslashtirish borasida qator xalqaro tajribalar amalga oshirilgan. Ana shulardan biri Kanada tajribasidir.

Mazkur tajribada hududning raqobatdoshligi mutanosiblashtirilgan strategiyani amalga oshirish orqali yaratiladi. Bunda aniq shaharlarning raqobatdoshligini oshirishga urg‘u beriladi. Shaharlar o‘z atrofidagi hududlar uchun o‘ziga xos “o‘sish qutblari” sifatida qaraladi.Fikrimiz dalili sifatida, hududning uzoq muddatli raqobatdoshligini samarali va muvaffaqiyatli strategiyasi sifatida Ottava shahrining uzoq muddatli iqtisodiy strategiyasini keltirish mumkin. Beshinchi strategik yo‘nalish sifatida Ottava va uning atrofidagi hududlarni rekreatsion va ishbilarmonlik turizmining markazlari sifatida xalqaro bozor tomon harakati, provinsiyalar uchun ma’lum imijning yaratilishiga, iqtisodiy strategiyalarni taraqqiyotning boshqa strategiyalari (“Ijtimoiy soha rejasi”, “San’at va tarixiy meros” rejasi, “Shahar qurilishi” rejasi va “Atrof-muhit rejalari”) bilan “bog‘lash”ga e’tibor berildi.

T.M. Axmedov, A.M. Sodiqov, Sh. Nazarov va boshqa olimlarning ilmiy ishlarida xorijiy mamlakatlarda mintaqalar rivojlanishini tartibga solishning iqtisodiy mexanizmlari atroflicha o‘rganilgan.

O‘zbekiston va xorijiy mamlakatlarda mintaqalarning rivojlanishini davlat tomonidan tartibga solish mexanizmlaridan foydalanishni nisbiy baholash A.M.Sodiqovning ilmiy ishlarida turizmni rivojlantirish strategiyasining ustuvor yo‘nalishlari Finlandiya, Turkiya va Kanada mamlakatlari misolida ko‘rsatib berilgan.

METODLAR

Maqolada turizmni rivojlantirish bo‘yicha xorijiy davlatlarning ilg‘or tajribalari o‘rganildi. Turizm bo‘yicha rasmiy statistik ma’lumotlardan foydalanildi. Tatqiqotda nazariy mushohada, tizimli yondashuv, kuzatish, umumlashtirish, qiyosiy tahlil, sintez kabi usullar qo‘llanildi.

NATIJALAR

Rivojlangan mamlakatlar iqtisodiyotida turizm beqiyos ahamiyatga ega. Ularning tabiiy sharoiti, iqlimi, rekreatsiya resurslari, tarixiy va iqtisodiy xususiyatlari turizm sohasini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga katta ta’sir ko‘rsatadi.

Rossiya, Turkiya, Xitoy, Yaponiya kabi davlatlar tajribasidan kelib chiqib salohiyatli hududlarda turizmni tashkil qilish, uning boshqaruv usullarini soddalashtirish, soha rivojlanishiga salbiy ta’sir qiluvchi omillarni o‘rganish va bartaraf qilish, “o‘sish qutblari”ni aniqlash, faol investitsiya siyosatini olib borish soha rivojlanishida muhim rol o‘ynaydi. Bu mamlakatlar tajribasida hududlarda yangi zamonaviy texnologiyalar va ilg‘or tajribalarni qo‘llash, malakali mutaxassislar tayyorlashga alohida e’tibor qaratilgan. Shunday xalqaro tajribalar mamlakatimizda ham keng tatbiq qilinmoqda.

1-jadval: Xorij davlatlarida turizmni rivojlantirish strategiyasini ishlab chiqishning o‘ziga xos xususiyatlari

Strategiyani ishlab chiqish prinsiplari	Finlyandiya	Turkiya	Канада
Barqaror rivojlanish konsepsiyasini hisobga olish	Yangi texnologiyalar, muqobil energiya manbalaridan, ekologik toza transportdan foydalangan turizm subyektlariga subvensiya ajratish	Turizmni rivojlantirishda barqaror rivojlanishga asoslangan chora-tadbirlarni qo‘llash, mintaqalarni kompleks rivojlanishini ta’minlash, bandlik muammosini hal qilish	Turizmni rivojlantirishda barqaror rivojlanish konsepsiyasini qo‘llash
Innovatsiyani amalga oshirish	Ekoturizmni rivojlantirish		Shimoliy mintaqalarda ekoturizmni rivojlantirish

TARAQQIYOT ПРОГРЕСС PROGRESS

Turistlar uchun navigatsiya va yo'nalishni ko'rsatuvchi ma'lumotlar tizimining xalqaro namunalarini tanlashda MDH hamda Yevropa Ittifoqi mamlakatlarining xalqaro tajribalarini o'rganishga ahamiyat berilgan. O'zbekiston Markaziy Osiyoda kuchli tranzit salohiyatiga ega transport koridori vazifasini bajaruvchi mamlakatdir. Qo'shni mamlakatlarni o'zaro turistik aloqalarini amalga oshirishda transport xizmatlarini ko'rsatish orqali ham mamlakat qo'shimcha imkoniyatlarga ega bo'lishi mumkin. Mamlakat ichida turistik markazlar va obyektlarga olib boruvchi xalqaro, respublika va mahalliy ahamiyatga ega bo'lgan yo'llarning sifati, turistik belgilar hamda infratuzilmani xalqaro standartlarga mos kelishi ham turistlar oqimining ortishiga sabab bo'ladi.

Sobiq Ittifoq mamlakatlari ichida dastavval Gruziya, Ozarbayjon va Armaniston turizm sohasini rivojlantirishga alohida e'tibor berdi. Hozirgi kunda Gruziya nafaqat MDH, balki jahon turizmida ham yetakchi davlatlar qatoriga qo'shilmoqda. Gruziyaga 2018 yilda 8,8 million sayyoh tashrif buyurdi. Hududining kichikligi, relefining 70 foizga yaqin qismi tog'liklardan iboratligi, aholi sonining kamligiga qaramasdan Gruziya sargu-zasht, tarixiy-madaniy, gastronomik, tog' turizmi va ekologik turizm turlarini rivojlantirdi. Bu mamlakatga tashrif buyurayotgan sayyohlarning 73 foizi Ozarbayjon, Rossiya, Armaniston, Turkiya kabi mintaqadagi qo'shni davlatlarga to'g'ri keladi.

Mamlakatda turizmni rivojlantirish, eng avvalo, ichki turizm va qo'shni mamlakatlardan sayyohlar oqimini jalb qilishdan boshlanadi.

Bu borada Yevropa mintaqasi tajribasini andoza qilib olish maqsadga muvofiq. Jahon bo'yicha eng ko'p turistlar aylanmasi Yevropa mintaqasiga to'g'ri keladi. Yevropaga eng ko'p tashrif buyuradigan sayyohlar aynan Yevropa xalqlarining o'zlaridir. Ushbu xalqaro tajribadan kelib chiqqan holda Markaziy Osiyo mamlakatlari orasida yagona "erkin turistik zona"ni shakllantirish mintaqaning har bir davlati uchun manfaat keltiradi. So'nggi yillarda bu borada hukumatimiz tomonidan qator samarali ishlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, Yevropa mamlakatlari uchun yagona bo'lgan Shengen vizasi kabi Markaziy Osiyo mamlakatlari uchun ham "Silk visa"ni tatbiq qilinishi, bojxona faoliyatining soddalashtirilishi, aeroport va vogzallarda yashil yo'laklarni tashkil qilinishi, ortiqcha qog'ozbozlik va navbat kutishlarni oldini olish kabi yengilliklar xorijlik va mahalliy turistlar uchun yaratilmoqda.

"Markaziy Osiyo mintaqaviy iqtisodiy hamkorlik"(MOMIH) dasturi doirasida mamlakatlarda barqaror turizmni rivojlantirish borasida xalqaro aloqalar rejalashtirilmoqda. "Markaziy Osiyo mintaqaviy iqtisodiy hamkorlik" dasturiga 11 ta mamlakat – Afg'oniston, Ozarbayjon, Xitoy, Gruziya, Qozog'iston, Qirg'iziston, Mo'g'uliston, Pokiston, Tojikiston, Turkmaniston va O'zbekiston a'zo hisoblanadi. Bu mintaqada hamkor davlatlar ishtirokida turizmni barqaror rivojlantirish, kombinatsiyalangan turizm loyihalarini amalga oshirish bo'yicha kelishuvlar amalga oshirilmoqda. Markaziy Osiyo mintaqasi xalqi o'zaro diniy qadamjolarni ziyorat qilish, qarindosh-urug'chilik munosabatlari hamda do'stu birodarlarni ko'rish maqsadida ham safarlarni amalga oshiradi.

"Mintaqaning turizm jozibadorligini oshirish maqsadida transport kommunikatsiyalari va infratuzilmasini birgalikda rivojlantirish zarur. Butunjahon turizm tashkiloti bilan birgalikda Markaziy Osiyoda turizm xablarini rivojlantirish konsepsiyasini ishlab chiqish ayni shu maqsadga xizmat qilgan bo'lar edi". 2018-yilda 17 yillik tanaffusdan keyin Toshkent-Almati, Toshkent-Chimkent, Samarqand-Nursultan yo'nalishidagi avtobuslar qatnovini yo'lga qo'yilishi, 2019-yilda "Andijon-O'sh" shaharlari o'rtasidagi muntazam qatnovlarni amalga oshirilishi, ziyorat turizmini mintaqada yanada rivojlanishiga turtki beradi. Shuningdek, mamlakat ichki transport tizimidagi o'zgarishlar ham bir muncha mahalliy turizmni rivojlanishiga ta'sir ko'rsatdi. Xorijiy investitsiyalar hamda tadbirkorlik subyektlarini jalb qilgan holda tarixiy shaharlarni o'zaro bog'lovchi avtomobil yo'llarining holatini yaxshilash, "Toshkent-Samarqand-Buxoro-Xiva-Nukus", "Toshkent-Guliston-Jizzax-Samarqand-Qarshi- Termiz", "Qo'qon-Farg'ona-Andijon-Namangan" yo'nalishlarida avtobus qatnovini yo'lga qo'yish bo'yicha qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Mamlakatda turizmni rivojlantirishda Rossiya tajribasini ham alohida ta'kidlab o'tish zarur. 1967-yilda Yuriy Bichkov tomonidan Moskva atrofidagi 8 ta (Sergiyev Posad-Pereslavl-Zalesskiy-Rostov Velikiy-Yaroslavl-Kostroma-Ivanovo-Suzdal-Vladimir) diqqatga sazovor shaharlar ro'yxati marshrut tarkibiga kiritildi. Shunday qilib "Oltin halqa" nomi ostida mashhur turistik brend shakllandi. Bu xalqani umumiy uzunligi 876 km ni tashkil qilib, hozirgi kunda marshrut tarkibiga Ples va Palex shaharlari ham kiritilgan. Shuningdek, "Oltin xalqa" marshruti davomida sayyohlar 16 ta mashhur monastirlarni ziyorat qilishlari mumkin.

O'zbekiston viloyatlarining geografik joylashuvi nuqtayi nazaridan olib qaralsa, Farg'ona vodiysi shaharlarida bu tajribani rivojlantirish ijobiy natija beradi. Yuqoridagi kabi "Oltin xalqa" tajribasini diniy ziyoratgohlar misolida "Yetti pir ziyorati" yo'nalishi bo'yicha Buxoro viloyatida yanada rivojlantirish maqsadga muvofiqdir. Bugungi kunda bu yo'nalish bo'yicha mamlakatimizda nafaqat mahalliy turistlar, balki Indoneziya, Malayziya, Saudiya Arabistoni, Eron, Turkiya, Hindiston hamda qo'shni respublikalardan ziyoratchilar tashrifi ortib bormoqda.

Markaziy Osiyo xalqlarini mintaqa bo'ylab sayyohlik maqsadida faol harakatlanishi uchun, eng avvalo, yuqorida ta'kidlanganidek viza, bojxona va transport sohalarida imkoniyatlarni yaratib berilishi dastlabki qadamlar hisoblanadi. Shuningdek, mamlakatlar aholisini mintaqaning turistik salohiyati bilan yaqindan tanisht-

irish uchun infoturlarni tashkil qilish yanada katta samara beradi. Bugungi kunda yurtimizda 8208 ta madaniy meros obyektlari mavjud bo‘lib, shulardan bor yo‘g‘i 500 tasi turistik marshrutlar dasturiga kiritilgan. Yuqori darajada sayyohlik sanoati rivojlangan Xitoyga tashrif buyurayotgan turistlar oqimini jalb qilish uchun ham imkoniyatlar mavjud. Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston kabi chegaradosh mamlakatlarda xorijlik sayyohlarning asosiy qismi yaqin qo‘shni mamlakatlar hissasiga to‘g‘ri keldi. Xususan, Malayziyada xorijiy turistlarning 74 foizi qo‘shni mamlakatlar fuqarolaridir, Xitoyda ushbu ko‘rsatkich 72 foizni va Fransiyada 65,5 foizni tashkil qiladi.

Statistika ma’lumotlariga ko‘ra, O‘zbekistonga xorijdan 2020-yil yanvar-dekabr oylarida turistik maqsadlarda 1,5 million kishi tashrif buyurgan bo‘lib, bu ko‘rsatkich 2019-yilning shu davriga nisbatan -77,7 foizga kamaygan. 2019-yil davomida O‘zbekistonga 6 748 512 nafar sayyoh tashrif buyurgan, 2018 yilda esa bu ko‘rsatkich 5 346 219 kishini tashkil qilgan.

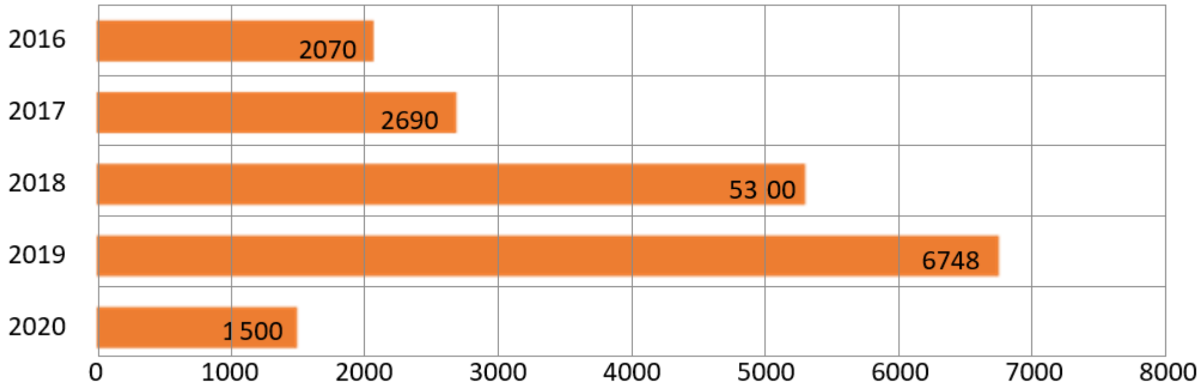

1-rasm: 2016-2020-yillarda O‘zbekistonga xorijiy davlatlardan tashrif buyurgan turistlar haqida ma’lumot (mln. kishi)

Chet elliklarning eng katta oqimi quyidagi davlatlardan qayd etildi: Qirg‘iziston- 508 ming kishi (barcha kelganlarning umumiy sonidan 33,8%), Qozog‘iston-424,1 ming kishi (28,2 foiz), Tojikiston-337,5 ming kishi (22,4 foiz), Rossiya-81,6 ming kishi (5,4 foiz), Turkmaniston-60,6 ming kishi (4 foiz), Ozarbayjon-2,2 ming kishi (0,1 foiz) va Belorusiya-1,6 ming kishi (0,1 foiz)ni tashkil qilgan. O‘zbekistonga tashrif buyurgan chet el fuqarolarining 87,8 foizi qarindoshlarini ziyorat qilish, 8,6 foizi-sayohat, 1 foizi-davolanish, 1,2 foizi-xizmat safari, 1,1 foizi-tijorat va 0,3 foizi kishilar o‘qish maqsadlaridagi safarlarni amalga oshirganlar.

Xitoy xorijlik sayyohlarning tashrifi bo‘yicha (2019-yilda 4-o‘rin 60.7 mln. kishi) jahon reytingida yetakchi mamlakatlar beshtaligiga kiradi [28]. Xitoy 1980-yillardan boshlab mamlakatga turistlar oqimini ko‘paytirish maqsadida “Ochiq eshiklar” siyosatini yurita boshladi. Bu mamlakat tajribasida ichki turizmni rivojlantirishga ham alohida e’tibor beriladi. Xitoyda yiliga uch marta fuqarolarning mamlakat bo‘ylab sayohat qilishi uchun “Oltin hafta” deb nomlangan imtiyozli ta’til kunlari tashkil qilinadi. Milliy bayramlar arafasida mehmonxona va turistik markazlar mahalliy sayyohlar bilan to‘ladi. Xizmatlar narxini bu paytlarda keskin oshib ketmasligi uchun Xitoyda “Arzon narxlar” siyosati ham olib boriladi. Bu kabi yondashuv Yaponiya tajribasida ham keng foydalaniladi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan “2018-yilda fuqarolarning rasmiy sanalarni nishonlash davrida to‘liq dam olishi uchun qo‘shimcha shart-sharoitlar yaratish va dam olish, bayram kunlaridan oqilona foydalanishi, shuningdek, ichki turizmni yanada rivojlantirish” maqsadida qabul qilgan Farmoni ham mamlakatda turizmni rivojlantirishda xalqaro tajribalardan samarali foydalanishdan dalolatdir. Aholiga bayramlar (Yangi yil, Navro‘z va Mustaqillik kuni) arafasida “Golden week” 3 va 5 kunlik qo‘shimcha dam olish kunlarini belgilanishi ichki turizm va faol dam olish yo‘nalishlarini rivojlantirish uchun eng muhim mexanizmlardan biri hisoblanadi. Bu sanalarda transport va mehmonxona xizmatlari uchun chegirmalar berilishi hamda narxlardagi imtiyozlar mamlakatimiz turizm sohasidagi xalqaro tajribalardan samarali foydalanilayotganidan darak beradi. Turistik markazlarda mahalliy va xorijlik sayyohlar sonini ko‘paytirish uchun birinchi navbatda turistik firmalar, transport korxonalari, joylashtirish vositalari va xizmat ko‘rsatish sohalari faoliyatini son va sifat jihatidan to‘g‘ri tashkil qilish zarur. Quyidagi jadvaldan ko‘rinib turibdiki, mamlakatda 2025-yilgacha turistik firmalar sonini 1450 taga ko‘paytirish, joylashtirish vositalarini ham 3050 taga yetkazish, ulardagi o‘rinlar sonini 128 mingtagacha oshirish orqali turizm xizmatlari eksportini ko‘paytirish rejalashtirilgan. So‘nggi yillarda bojxona va viza tizimida yaratilgan yangiliklar O‘zbekistonga tashrif buyuruvchi sayyohlar sonini yildan-yilga keskin ortishiga sabab bo‘lmoqda. Xususan, 86 ta davlat fuqarolariga vizasiz va 57 ta davlat fuqarolariga soddalashtirilgan viza rejimi joriy etilishi natijasida o‘tgan yili 2016-yilga nisbatan 3,3 barobar ko‘p demakdir. Mavsum davomida turistlar sig‘imining ortib borishi, turistik markazlardagi infratuzilma obyektlarini hali yetarlicha emasligi, turizm sohasini

qayta isloh etilishini taqozo etmoqda. Jadvalda keltirilgan ma'lumot shuni ko'rsatadiki, amalga oshirilgan ishlar natijasida rejalashtirilgan davrning so'nggi yilida O'zbekistonga 11 810 ming xorijlik sayyohlar tashrifi ko'zda tutilgan. Darhaqiqat, so'nggi yillarda turizm sohasini rivojlantirishga qaratilgan davlat dasturlari o'z samarasini bermoqda. Biroq Sovid-19-koronavirusining jahon iqtisodiyotiga ta'siri, o'z navbatida, xalqaro turizmni ham chetlab o'tmaydi. Shu sababli mamlakatga kelishi kutilayotgan xorijlik sayyohlar soni va turizm sohasidagi boshqa islohotlar 2020 va 2021-yillarda pastroq ko'rsatkichlarni berishi mumkin.

Xalqaro tajribalar shuni ko'rsatadiki, mamlakatda turizm sohasini rivojlantirishda iqtisodiy, ijtimoiy va infratuzilma obyektlarini barpo etish borasida davlat-xususiy sherikchilik mexanizmlarini qo'llab quvvatlash muhim omillardan biri hisoblanadi. Masalan, Portugaliyada davlat turistik obyektlarni barpo etish uchun tadbirkorlarga 10 yilgacha foizsiz kreditlar ajratadi. Ispaniyada esa davlat loyihaning 30 foizigacha qismini budjet mablag'lari hisobidan ta'minlashga yordam beradi. Malayziyada turistik faoliyat bilan shug'ullanuvchi korxonalar soliqlardan ozod qilinadi. Xuddi shunday Turkiya ham 1982-yildan boshlab turizmda davlat va xususiy sherikchilik munosabatlarini rivojlantirish orqali joylashtirish vositalari, turistik infratuzilma obyektlari sonini ko'paytirish hamda sifatini yaxshilashga erishdi. Natijada 2019-yilda mamlakatga 51 860 000 sayyoh tashrif buyurdi. Ular orqali mamlakat 34,52 mlrd. AQSH dollari miqdorida daromad olgan.

Xorijiy mamlakatlarning tajribalarini milliy xususiyatimizga mos holda namunaviy tartiblarini ishlab chiqish bo'yicha qator ishlar amalga oshirilmoqda. Davlat-xususiy sherikchilik shartlari asosida respublikaning har bir hududidagi turistlar ko'p tashrif buyuradigan joylar hamda sayyohlik marshrutlarida 50 tadan sanitariya-gigiyena shoxobchalarini tashkil etish va boshqa turistik infratuzilma obyektlarini barpo etuvchi kichik va o'rta biznes subyektlariga soliq va bojxona imtiyozlari berilmoqda.

Respublikada turistik zonalar infratuzilmasini rivojlantirish, sayyohlik markazlarida zamonaviy turistik maskanlarni barpo etishda xorijiy sarmoyalarni jalb qilish muhim ahamiyatga ega. Turizmni rivojlantirish borasida katta tajribaga ega bo'lgan xorijlik kompaniyalarni kichik turistik zonalarga qiziqtirish orqali xalqaro standartlarga javob beradigan majmualarga ega bo'lish mumkin.

2019-yilda ishga tushirilgan "Amirsoy" tog'-chang'i majmuasini ishga tushirishda Italiya, Germaniya, Avstriya, Argentina, Ispaniya va Daniya kabi davlatlardan yetakchi loyihachi kompaniyalar jalb etilgan. Ushbu maskanning faoliyati mehmonlar xavfsizligini ta'minlash va ularga qulay sharoit yaratish uchun yuqori sifatli asbob-uskunalar, jihozlar keltirilib o'rnatilgan. Loyihaning umumiy qiymati 100,0 mln. AQSH dollarini tashkil qiladi. Ushbu loyiha sohada katta tajribaga ega Andorraning "RGI Management" kompaniyasi tomonidan amalga oshirilgan.

Shunga o'xshash loyihalardan yana biri Turkiyaning "IDEALIST" kompaniyasidir. Bu kompaniya bilan hamkorlikda Yangiqo'rg'on tumanidagi Nanay sayyohlik zonasi, Zomin tumanidagi "Suffa" masjidi, Boysun tumanidagi Omonxona qishlog'ida manzilli loyihalar amalga oshirilmoqda. 2017-yilda "Turizm sohasida hamkorlik to'g'risida" gi O'zbekiston va Turkiya hukumatlararo imzolangan Bitimga asosan ikki davlat o'rtasida o'zaro tajribalar almashinilmoqda. Turkiyaning turizm sohasidagi 40 yilga yaqin tajribasi shuni ko'rsatadiki, hududlarni va sohalarni rivojlantirishda to'g'ri rejalashtirish hamda loyihalashtirish chora-tadbirlari muhim ahamiyatga ega.

Mamlakatimizning xilma-xil tabiati va boy tarixi mavzuli turistik zonalar va klasterlarni yaratishga imkon beradi. Shu orqali O'zbekistonda turizmning istiqbolli turlarini (ziyorat, ma'rifiy, ekologik, etnografik, gastronomik, sport, davolovchi-sog'lomlashtiruvchi, qishloq, sanoat, ishbilarmonlik va boshqalarni) rivojlantirish va muayyan hudud uchun yangi konsepsiyalarni ishlab chiqishga zamin yaratiladi.

MUNOZARA

O'zbekiston hukumati tomonidan viloyatlar imkoniyatidan kelib chiqib mavzuli turizm mintaqalarini tashkil qilish bo'yicha 20 ta infratuzilma obyektlarini barpo etish, sohada faoliyat olib boruvchi tadbirkorlik subyektlarini qo'llab-quvvatlash hamda imtiyozlar yaratish bo'yicha 90 ga yaqin me'yoriy-huquqiy hujjatlar qabul qilindi. Bu me'yoriy-huquqiy hujjatlar turistik faoliyat sohasiga oid bazani takomillashtirishga asos bo'ladi. Respublikamizda turizm sohasini rivojlantirish uchun, eng avvalo, xalqaro normalar va standartlarni joriy etish, turistlar hamda tadbirkorlik subyektlariga qulay shart-sharoitlar yaratib berish muhim ahamiyatga ega.

XULOSA

Yuqorida ko'rsatilgan fikr-mulohazalardan kelib chiqqan holda quyidagicha xulosalarga kelish mumkin:

- mamlakatlarning tajribasidan xulosa qilgan holda turizm turlarini hududlarda diversifikatsiya qilish ko'proq samara beradi. Chekka qishloq joylar va tog'li hududlar xususiyatidan kelib chiqib agroturizm, ekoturizm, gastronomik turizm, tog' turizmi, ziyorat turizmi kabi sayyohlik turlarini rivojlantirish orqali mahalliy aholini tadbirkorlik faoliyatiga jalb qilish mumkin;

- Turkiya, Bolgariya, Misr kabi rivojlanayotgan davlatlar tajribasidan kelib chiqib, mamlakatimizda turizmni tashkil etishni vakolatli davlat boshqaruv organlari orqali davlat-xususiy sherikchilik mexanizmlari asosida amalga oshirish maqsadga muvofiq;

- Rossiyaning "Oltin xalqa" tajribasidan keng foydalangan holda Farg'ona vodiysi shaharlarida bu tajribani rivojlantirish ijobiy natija beradi. Xitoy va Yaponiya mamlakatlari tajribasidagi "Oltin hafta" yoki "Arzon narxlar" deb nomlangan imtiyozli ta'til kunlarini O'zbekistonda ham keng joriy qilinishi ichki turizmni jadal rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 5-dekabrdagi "Chorvoq" Erkin turistik zonasini tashkil etish to'g'risida" gi PF-5273-son Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 28-dekabrdagi "2018-yilda rasmiy sanalarni nishonlash davrida qo'shimcha ishlanmaydigan kunlarni belgilash va dam olish kunlarini ko'chirish to'g'risida" gi PF-5290-son Farmoni.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 13-avgustdagi "O'zbekiston Respublikasida turizm sohasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi PF-5781-son Farmoni.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 5-yanvardagi PF-5611-son Farmoniga 1-ilova "2019-2025-yillarda O'zbekiston Respublikasida turizm sohasini rivojlantirish" Konsepsiyasi.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 19-aydagi "2017-2019-yillarda Buxoro viloyati va Buxoro shahrining turizm salohiyatini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi PQ-2980-son Qarori.
6. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 4-oktyabrdagi "Moddiy madaniy merosning ko'chmas mulk obyektlari milliy ro'yxatini tasdiqlash to'g'risida" gi №846-son Qarori.
7. Ashurmetova N.A. Qishloq xo'jaligida innovatsion texnologiyalarni iqtisodiy baholash tizimlarining tahlili // "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. № 3, may-iyun, 2018-yil.
8. Каҳре S., Ҳоффманн Д., Аҳлеманн Ф., 2017. Беёнд бусинесс-ИТ alignment-digital business strategies as aparadigmatic shift: a review and research agenda. In: Rroceyedings of the 50th Hawaii International Sonference on System Sciences, pp. 4706-4715.
9. Винничек Л.Б. Инновационная деятельность в АПК: проблемы и перспективы // Материалы конференции "Российская экономика в условиях новых вызовов", 145-149, 2018.
10. Алтухов А.И. Инновационный путь развития сельского хозяйства как основа повышения его конкурентоспособности // Вестник ОрелГАУ 6'(08). Текст электронный. https://cyberleninka.ru/article/n/innovatsionnyy-put-razvitiya-selskogo-hozyaystva-kak-
11. Баутин В.М. Информационно-консультационная служба должна ориентироваться на инновации // Известия ТСХА, выпуск 2. Т.: 2012.
12. Аскланд P. Economic Analysis of the Digital Economy. Economic Record, 301(93), 2017, pp.334-336.
13. Гулямов С.С., Максудова Ш.Я. Стратегия внедрения цифровой экономики в совершенствование развития агропромкшленного комплекса до 2030 года – "Zamonaviy korporativ boshqaruv: muammo va yechimlar" mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to'plami – T.: 2020.
14. Rustamovich, Dehkonov Burhan. "Quality And Safety Of Rublic Satering Services In Uzbekistan". European Journal of Life Safety and Stability (2660-9630)(2021/5/23): 19-23.
15. Dehqonov Burxon Rustamovich. "Ichki turizmni rivojlanlantirishda davlatning o'rni" yashil iqtisodiyot va taraqqiyot (ISSN: 2992-8982) 2023-yil, oktyabr. № 10-son.
16. Rustamovich D. B. Analysis of the Development of Tourism in Uzbekistan //Journal of International Business Research and Marketing. – 2020. – T. 5. – №. 6. – С. 28-33.
17. Очилова Хилола Фармоновна, Мухаммадсидик Амонбоев and Бурхон Рустамович Дехконов. "Развитие внутреннего туризма для восстановления отрасли после пандемии". Заметки ученого 12 (2020): 242-247.
18. Mahkamova M.A. Globallashuv jarayoni, innovatsiyalar va O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotni shakllanishi. // "Sanoat iqtisodiyoti va menejmenti: muammo va yechimlar" mavzusidagi xalqaro onlayn ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to'plami. – T.: 2021.
19. www.review.uz.
20. www.agro.uz.

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 2

© Materiallar ko‘chirib bosilganda ““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali manba sifatida ko‘rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga
maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.
El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo‘lishingiz mumkin. Obuna bo‘lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to‘lov haqidagi ma’lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo‘natishingizni so‘raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo‘natamiz.

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali 03.11.2022-yildan
O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№566955 reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug‘bek tumani
Kumushkon ko‘chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro‘yxatdan o‘tkazilgan.